

Dynamika premien predvolebných tém a politického priestoru na Slovensku: Môžu dva roky niečo zmeniť?*

ROMAN CHYTILEK, MIROSLAV NEMČOK**

Abstract: The Dynamics of Pre-electoral Issues and Policy Space Transformation in Slovakia: Can Two Years Change Anything?

This paper maps and compares the main topics articulated by political parties in their manifestos published for the Slovak parliamentary elections in 2010 and 2012. First, the paper discusses the conceptual grounds of policy space dynamics. Next, it outlines the method used for the research, based upon quantitative content analysis of the parties' manifestos of the Comparative Manifestos Project Group. Relevance of individual issues is measured by their representation in manifestos. The paper also examines the change in parties' priorities for the 2012 election compared to the election of 2010. With the help of an additional methodology tool, the parties under review are then put along a left-right spectrum. Using this technique, the policy space during the period of both elections is examined. Simultaneously, party shifts along the left-right spectrum that emerged from the obtained data are presented. The final section of the article exposes the descriptive results to the theoretical assumptions about policy space dynamics presented in the beginning.

Keywords: Slovakia, election 2010, election 2012, main issues, dynamics of pre-electoral issues, policy space transformation

DOI: 10.5817/PC2013-4-419

1. Úvod

Poznať postoje a priority politických strán v oblasti najrôznejších problémov je pre orientáciu voliča mimoriadne dôležité. Práve čo najväčší prienik tematických priorít medzi voličom a jednou zo strán je predpokladom pre príťažlivosť strany v očiach voliča. Hlasovať za politickú stranu znamená zvyšovať jej šance na vstup do parlamentu a zároveň očakávať, že táto

* Tento príspevok bol spracovaný v rámci výskumného projektu „Politický priestor v zemích V4“ (kód P408-11-P118, poskytovateľ Grantová agentúra ČR). Autori ďakujú dvom anonymným recenzentom za cenné poznámky k textu.

** Roman Chytilék, odborný asistent na katedre politológie Fakulty sociálnych štúdií Masarykovy univerzity, Joštova 10, 602 00 Brno; chytilék@fss.muni.cz; Miroslav Nemčok, študent magisterského stupňa odboru politológia na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity, Joštova 10, 602 00 Brno; nemcok@mail.muni.cz.

strana bude presadzovať zmeny, ktoré proklamovala počas predvolebnej súťaže. Obzvlášť relevantný je tento argument v prostredí parlamentnej demokracie, ktorým Slovenská republika nepochybne je, pretože koalíčné vládnutie nedovoľuje stranám presadiť kompletne programy, ale väčšinou, podľa ich volebného zisku, iba ich najväčšie priority (Benoit-Laver 2006: 53). Samozrejme ale nie je možné voličské rozhodovanie bagatelizovať na rozhodovanie sa pre program. Do hry vstupuje mnoho ďalších faktorov. Politické programy ale stoja v centre politickej kampane, pretože formulujú programové priority, na ktorých stojí komunikácia strany smerom k voličom, ale aj smerom k vlastnej členskej základni a svojim propagátorom (Budge-Robertson-Hearl 1987: 18). Niekoľko ďalších výskumov, spomedzi nich obzvlášť výskumný program Michaela Alvarzea (Enelow a Hinich 1984; Alvarez a Franklin 1994; Alvarez 1997; Alvarez a Brehm 2002), dokazujú, že voliči vnímajú politické strany okrem iného aj ako kontajnery politickej informácie a snažia sa v závislosti na vlastnej politickej sofistikovanosti získať informácie o ich politike. Pokiaľ nimi niektoré strany nedisponujú, klesá šanca, že ich budú voliť (Alvarez 1997: 109).

Slovenské parlamentné voľby 12. júna 2010 priniesli alternáciu vlády. Trojkoalíciu Smer-SD, SNS a ĽS-HZDS vystriedala vláda v zložení SDKÚ-DS, SaS, KDH a Most-Híd. Nasledujúce funkčné obdobie bolo značne turbulentné. Okrem čoraz citeľnejšej hospodárskej krízy na verejnosť vyplávali aj kauzy, ktoré diskreditovali vrcholných predstaviteľov politických strán, pretože ukazovali netransparentnosť ich vnútorného financovania a korupciu v pozadí hospodárenia štátu v prospech finančných skupín. Okrem toho boli pre novú koalíciu charakteristické čoraz výraznejšie vnútorné spory. Najvýraznejším sa stal spor o podporu hlbšej integrácie Európskej únie, ktorá pod tlakom hospodárskej krízy prijímala opatrenia na zabezpečenie stability v eurozóne. Práve ten sa stal pre vládnuce zoskupenie osudným, keď 11. októbra 2011 odmietla SaS podporiť Európsky nástroj finančnej stability, tzv. Euroval. Samotné hlasovanie totiž predsedníčka vlády Iveta Radičová spojila s hlasovaním o dôvere vláde. Neúspešné hlasovanie teda znamenalo koniec úradujúceho kabinetu premiérky Radičovej a situácia vyústila až do konania predčasných volieb 10. marca 2012.

Od podobných turbulencií, aké absolvovalo Slovensko, je možné očakávať zmenu prístupu politických strán a prehodnotenie ich priorít, či už v ekonomickej, sociálnej alebo inej oblasti. Už na tomto mieste je ale nutné poznamenať, že krátky časový interval medzi skúmanými voľbami a relatívna neočakávanosť predčasných volieb sa môžu na výsledkoch nášho výskumu prejavovať v podobe celkovo nízkej výslednej dynamiky. Strany totiž nemuseli mať poskytnutý dostatočný časový interval (jedná sa o dobu približne piatich mesiacov) na to, aby dokázali skrz všetky vnútrostranícke deliberatívne mechanizmy preformulovať svoje priority a pretaviť ich do volebných programov pre predčasné voľby.

Táto práca si kladie za cieľ zodpovedať dve výskumné otázky: Prvou je zistiť, ako sa menila páľčivosť tém z pohľadu politických strán medzi rokmi 2010 a 2012 na základe ich predvolebných manifestov. Druhou bude zmapovať posuny na pravo–ľavej škále, ktoré na základe zmeny v páľčivosti tém politické strany vykonali. Túto deskriptívnu inferenciu budeme neskôr konfrontovať s teoretickými predpokladmi o dynamike politického priestoru, ktoré predstavujeme v nasledujúcom oddiele.

2. Dynamika vývoja stranických pozícií: „dynamika“ ich výskumu

Má vôbec zmysel skúmať premeny stranických pozícií? Hneď na začiatok je nutné upozorniť, že výskumy o zmene policy pozícií politických strán prítomných v straníckom systéme naprieč časom si v politickej vede zatiaľ nevybojovali privilegované postavenie. Absentujú štúdie, ktoré by spájali plnohodnotný teoretický rámec s empirickým výskumom. Hlavné dôvody sú dva: Prvým z nich je mimoriadna dátová náročnosť spojená s korektným vyriešením podobnej výskumnej úlohy. Nedostupnosťou dát trpia najmä teórie, ktoré v sebe nejakým spôsobom zahrňujú predpoklad, že strany pri zmene svojej pozície reflektujú preferencie elektorátu. V štúdiách s menším N sa jedná o relatívne riešiteľný problém. Objavuje sa ale ďalší, substantívny, spojený práve s diachrónnou povahou skúmania. Jeho podstatu zhrňujú Benoit a Laver (Benoit a Laver 2006: 153), podľa ktorých sa v čase menia nielen stranické pozície, ale aj význam/obsah jednotlivých policy dimenzií. Aj keby sme prijali perspektívu jednorozmerného pravo–ľavého zjednodušenia politického priestoru, môžeme si byť skutočne istí, že vo voľbách x sú s pravo–ľavou dimenziou a s pozíciou strán na nej identifikované rovnaké politické témy ako vo voľbách $x+1$? Podľa oboch autorov tomu tak nie je, čo výskum policy časových radov značne problematizuje. Avšak podobný argument uplatňujú aj na synchronnú analýzu politického priestoru – jeho komensurabilitu v jednotlivých krajinách považujú za natoľko slabú, že komparatívnu prácu, z ktorej by vzišla všeobecná teória politického priestoru, označujú za úplne nespĺniteľnú úlohu. Snáď aj preto sú veľmi častým typom výskumu dynamiky stranických tém jednopřípadové štúdie. Taký postup však nevyhnutne a zásadne problematizuje metodologicky korektnú identifikáciu kauzálnych mechanizmov, ktoré by prispeli k vysvetleniu dynamiky vývoja stranických pozícií, a spôsobuje už naznačenú teoretickú nedostatočnosť (zrov. Meyer 2013: najmä 29–53).

Aj napriek tomu sa počet prác skúmajúcich dynamiku vývoja stranických tém v čase skôr zvyšuje. Kvantitatívny nárast je možno pozorovať ako v oblasti, ktorá sa zaoberá podobou tém akcentovaných politickými stranami, tak aj ich konkrétnymi pozíciami v nich. Skúmanie dynamiky podoby tém súvisí so snahou o hlbšie rozpracovanie konceptu tematického vlastníctva (jeho evolúcia: Budge-Farlie 1983; Carmines 1991; Petrocik 1996). Ten charakterizuje súťaž politických strán v policy dimenzii predovšetkým ako ich sústavnú snahu intenzívne artikulovať tie tematické oblasti, v ktorých im voliči prikladajú vyššiu kompetenciu oproti ich súperom. Koncept sa za dve dekády, počas ktorých sa s ním pracovalo, stal pomerne vplyvným, a to nielen pre pochopenie policy charakteru dvojstrannickej politiky, pre ktorý bol pôvodne formulovaný. Jeho rozpracovanie bolo zároveň spojené s premenou pohľadu na charakter samotného tematického vlastníctva ako pôvodne stabilnej charakteristiky straníckej súťaže. V súčasnosti je vnímaná ako omnoho menej statická veličina. Volatilita v oblasti tematického vlastníctva je pritom pripisovaná nielen zamýšľaným stratégiám samotných politických strán, ale napríklad aj médiám, resp. verejnej mienke (Bélanger a Mequid 2008; Brasher 2009; Walgrave et al. 2009). Ich kľúčová rola je badateľná v možnosti manipulovať s páľčivosťou (*saliencie*) jednotlivých tém. Vysoká páľčivosť je pritom vnímaná ako prekurzor, ktorý je nutnou a postačujúcou podmienkou k tomu, aby strana získala artikuláciu témy, ktorú vlastní, výhodu medzi voličmi. Spochybnený je tak aj predpoklad preferencie intenzívnej artikulácie tém, ktoré strana vlastní, v prospech podriadenia sa vonkajšiemu nastolovaniu tematickej agendy verejnou mienkou (Sides 2006). Očakávateľnou odpoveďou sa tak stala rekonceptualizácia

tematického vlastníctva ako pojmu do viacerých dimenzií. Príkladom môže byť rozdelenie (Walgrave et al. 2012) na asociačnú dimenziu, týkajúcu sa spojenia politickej témy v mysli voliča s konkrétnou politickou stranou, a kompetenčnú dimenziu, v ktorej voliči hodnotia a porovnávajú schopnosť strán prinášať v témach skutočne presvedčivé riešenia. Z hľadiska volebného rozhodovania majú potom oboje z nich zjavne rozdielnu váhu. Zatiaľ čo asociačná skôr konzervuje existujúce priestorové rozdiely medzi stranou a voličom, kompetenčná ich premieňa. Walgrave et al. tiež experimentálne dokladajú, že možnosť externej manipulácie s oboma dimenziami je značná. V každom prípade sa však diskurz, slovami Walgrava a jeho kolegov, zreteľne posúva vo vnímaní tematického vlastníctva v kontexte straníckej súťaže od „konštanty“ k „procesu“.

Politológia sa pri pohľade na zmenu konkrétnych straníckych pozícií dlho pridŕžovala jej vnímania čoby statickej premennej. Klasické práce (Robertson 1976) zdôrazňovali ako kľúčovú premennú straníckej súťaže v oblasti politických tém ich premieňajúcu sa dôležitosť. Tá viedla strany v straníckych programoch k zmene dôrazu na jednotlivé témy. Až komparatívne práce z konca minulého storočia (Budge et al. 1987; Klingemann et al. 1994) skúmajú na základe štúdiá straníckej programatiky aj posuny v straníckych pozíciách. Kľúčovou jednotkou v ich analýze sú ale stranícke systémy, nie individuálne politické strany. Ich cieľ – identifikovať generálne trendy vo vývoji európskych straníckopolitických systémov – však vo vyššie naznačenej epistemologickej kritike spochybnili Benoit a Laver. Nasledujúce obdobie je tak charakterizované skôr deduktívnymi pokusmi o zachytenie charakteru straníckej súťaže (Adams et al. 2005; Schofield a Sened 2006) a jej dynamika je zahrnutá skôr implicitne ako explicitne.

Asi najprepracovanejší pohľad na dynamiku vývoja pozícií strán v straníckych témach, doložený aj empirickým výskumom,¹ v súčasnosti ponúka Zeynep Somer-Topcu (Somer-Topcu 2009)². V navrhnutom teoretickom modeli predstavujú politické strany aktérov, ktorých hlavnými cieľmi sú prežitie (zachovanie podpory voličov a straníckej súdržnosti) a úspech (rozšírenie podpory voličov). Zmena straníckej politiky má slúžiť práve druhému cieľu – úspechu. Zároveň však potenciálne ohrozuje prvý cieľ, lebo v sebe nesie riziko odcudzenia doterajších voličov. Somer-Topcu vníma politickú stranu v duchu klasických organizačných teórií (Janda et al. 1995: 174) ako konzervatívnu entitu, ktorá sa skôr vyhýba riziku a namiesto toho preferuje status quo, spočívajúci v identifikácii s určitými politickými pozíciami a spojenectvami so segmentmi elektorátu. To všetko zmena politiky potenciálne ohrozuje. Politické strany sa k nej preto uchylujú len za určitých podmienok, ktoré v odkaze na Kitschelta (1994: 253) označuje Somer-Topcu ako súlad straníckej bázy a politickej klímy. Za kľúčové druhy informácií považuje predchádzajúci volebný výsledok, zmeny politiky konkurenčných strán a prieskumy verejnej mienky. Podľa nich si strany skôr vyberajú stratégie súvisiace s prežitím a/alebo naopak stratégie vedúce k úspechu (teda tie, v ktorých je kľúčovou zložkou zmena policy). Tieto faktory ovplyvňujú mieru responzibility – zmena vo volebnom výsledku naznačuje aj pozitívny vývoj v miere zhody politických preferencií verejnosti a politiky strany. Zmeny politických pozícií straníckych súperov indikujú zmenu smeru tejto politiky a prieskumy verejnej mienky potom podávajú (v porovnaní s volebnými výsledkami) sofistikovanejšiu informáciu o politických preferenciách nielen celého elektorátu, ale aj voličoch a priaznivcoch strany. Prakticky tak strany málokedy zaujímajú pozíciu mediánového voliča či dokonca ani mediánového voliča svojej strany. Spomínaný záver rozpracováva predošlý

výskum Klingemanna et al. (2006: 128–133), ktorý ukazuje, že pozície vládnych strán sa vo vyspelých demokraciách pravidelne pomerne zásadne odlišujú od pozície mediánového voliča. Model Somer-Topcu sa dočkal ďalšieho rozpracovania od Thomasa Meyera (Meyer 2013), ktorý kladie ešte väčší dôraz na konceptualizáciu štruktúry obmedzenia zmeny policy. Medzi faktory, ktoré pôsobia voči zmene, zaraďuje organizačnú štruktúru strany, vládny status, predošlú históriu strany v oblasti zmien policy, postavenie predsedu strany a politickú sofistikovanosť ich voličov. Jeho analýza desiatich stranických systémov ukazuje, že možnosti politických strán meniť svoju politiku sa naprieč stranickými systémami a stranickými rodinami značne odlišujú.

Iný pohľad na dynamiku stranických tém ponúka vo svojom výkladovom rámci vychádzajúcim z tradície (napr. Jackson 2003) štúdia dynamiky straníckej súťaže na základe počítačových modelov Michael Laver a Ernest Sergenti (Laver a Sergenti 2012). Z oboch základných cieľov politických strán považujú za kľúčový úspech, čo sa prejavuje pomerne silnou ochotou politických strán meniť svoje pozície v politickom priestore a potenciálne vysokou dynamikou policy pozícií. K tejto úlohe však nepristupujú jednotliví aktéri v straníckom systéme rovnakým spôsobom: Zatiaľ čo niektorí (u Lavera a Sergentiho „agregátori“) volia napríklad stratégie umiestnenia na miestach politického priestoru, kde sa aktuálne nachádza najviac ich súčasných voličov, iní („predátori“) pravidelne svojím umiestnením napádajú voličské banky najsilnejších strán. Súboj týchto aktérov sa snaží mapovať pomocou multiagentného modelovania z hľadiska vývoja pozícií v politických témach. Výsledkom je mimoriadne dynamický proces, a to aj v priebehu volebného obdobia. Za zjavný nedostatok ich modelu možno označiť zatiaľ veľmi malú otvorenosť empirickému testovaniu.

Môžeme teda zhrnúť, že súčasný stav teoretického porozumenia skúmanej oblasti naznačuje, že politické strany často (aj v reakcii na externé vplyvy) menia svoje politické akcenty. V témach, v ktorých sa už jednoznačne vymedzili, je ale ďalšia zmena politiky ťažká a obmedzená hneď niekoľkými faktormi súvisiacimi so štruktúrou príležitostí v rámci politického systému. To podľa nášho názoru legitimizuje diachrónny výskum dvoch bezprostredne po sebe nasledujúcich slovenských volieb v oblasti páčivosti tém a posunov strán na pravo ľavej škále.

3. Realizácia výskumu

Politológia pozná niekoľko postupov, ako merať postoje politických strán. V českom prostredí už boli všetky³ niekoľkokrát predstavené a dostatočne zhodnotené (viď. Havlík 2008; Eibl 2011: 81–95; Chytilík a Eibl 2011: 64–66), preto autori nepokladajú za potrebné ich opätovne približovať.

Táto práca si kladie za cieľ zmapovať najzásadnejšie témy identifikované politickými stranami, preto musia byť pre skúmanie odmietnuté metodické postupy realizované na voličoch, keďže hľadajú na problematiku ich očami. Dáta získané zo šetrenia expertov alebo dotazovania predstaviteľov politických strán sú príliš statické. Pri zohľadnení skrátenia funkčného obdobia slovenského parlamentu na približne polovicu by pri použití niektorej z týchto metód hrozilo, že či už nezaújatí experti alebo kandidáti by neboli ochotní priznať výraznú diskontinuitu v chovaní skúmaných subjektov. Skrátenie volebného obdobia a v tomto prípade aj vysoká

straníčka disciplína a koalíčné vládnutie sú faktormi, ktoré by privedli znižovali reprezentatívnosť analýzy legislatívneho hlasovania poslancov v Národnej rade SR. Posledným možným prístupom je analýza politických textov. Keďže je slovenčina jazyk s veľmi špecifickým tvaroslovím, automatizovaná analýza naprogramovaným softvérom *Wordscores* by negenerovala uspokojivé výsledky.⁴ Popri možnosti ručného kódovania, ktoré je pri dnešnej podobe softvéru na analýzu spoľahlivejšie, bol autormi zvolený metodologický postup skupiny *Comparative Manifestos Project* (CMP).

Teoretické základy CMP analýzy sú predstavené v publikácii *Mapping policy preferences* (Budge et al. 2001), ktorá spoločne s *Mapping policy preferences II* (Klingemann et al. 2006) prezentuje nazbierané dáta, výsledky analýz a snaží sa o obhajobu reliability a validity taktó získaných výsledkov.⁵ Za adekvátny nástroj ho považujeme najmä z toho dôvodu, že spĺňa základnú podmienku pre meranie zmien politiky tým, že umožňuje analyzovať politické programy pomocou rovnakej metodológie vo viacerých časových bodoch (zrov. Meyer 2013: 53). Niektorí autori (napr. Pelizzo 2003) dokonca CMP považujú striktné za nástroj merania politickej zmeny, a nie iba aktuálnych politických pozícií, a odmietajú tak jeho synchronne využívanie.

Ako je načrtnuté už v úvode, turbulentné obdobie rokov 2010 až 2012 vzbudzuje výskumný záujem hneď z niekoľkých dôvodov. Prvým z nich je zásadná obmena politických strán po voľbách 2010, ktoré sa spolupodieľali na vládnutí, a nepochybne silná polarizácia bývalého (Smer-SD, ĽS-HZDS a SNS) a budúceho (SDKÚ-DS, KDH, SaS, Most-Híd) vládneho tábora. Tá je viditeľná, okrem predvolebnej kampane pred voľbami 2010, aj v ďalšom fungovaní zákonodarného zhromaždenia. Druhým z nich sú stále silnejúce nezhody vnútri oboch spomenutých skupín. Kým v prvej sa darilo získavať politický kapitál Smeru-SD na úkor jeho niekdajších koalíčných partnerov, ktorí sa voči nemu snažili stále viac vyhraňovať, v druhej skupine medzi zúčastnenými subjektmi stále citeľnejšie klesala ochota pokračovať v spoločnom vládnutí. A do tretice, všetky nezhody zvyrazňujú aj v sledovanom období publikované kauzy, ktoré odhaľujú netransparentné praktiky čelných predstaviteľov väčšiny politických strán a ich napojenie na zástupcov finančných skupín.

Načrtnuté okolnosti implicitne naznačujú, že je možné očakávať premenu dynamiky politických tém. Nesmieme ale zabúdať, že sa jedná o veľmi krátke obdobie a, až do posledného hlasovania o dôvere vláde, neočakávané voľby, na ktoré mali strany relatívne krátky čas na prípravu. Je preto nutné pripustiť, že sa vzhľadom na zvolenú výskumnú metodológiu zásadná premena dynamiky v programových manifestoch nemusela tak výrazne odraziť.

Do skúmania boli zahrnuté všetky politické subjekty, ktoré vo voľbách do Národnej rady SR získali zastupiteľské mandáty. Na dosiahnutie čo najvyššej reprezentatívnosti boli zahrnuté funkčné obdobia slovenského parlamentu v rokoch 2006–2010, 2010–2012 a funkčné obdobie začínajúce v roku 2012. Jedná sa o nasledovné politické zoskupenia: Smer – Sociálna demokracia (Smer-SD), Slovenská demokratická a kresťanská únia – Demokratická strana (SDKÚ-DS), Kresťanskodemokratické hnutie (KDH), Slovenská národná strana (SNS), Ľudová strana – Hnutie za demokratické Slovensko (ĽS-HZDS), Strana maďarskej koalície (SMK), Sloboda a solidarita (SaS) a Most-Híd.

Z výskumu boli aj napriek parlamentnému zastúpeniu vylúčení kandidáti známi pod označením Obyčajní ľudia (OL)⁶, kandidujúci v roku 2010, a politická formácia OBYČAJNÍ ĽUDIA a nezávislé osobnosti (OLaNO) úspešne kandidujúci s vlastnou kandidátkou v roku 2012.⁷ V týchto dvoch zoskupeniach je síce možné badať prvky kontinuity, personálne sa ale

hnutie natoľko doplnilo o ďalšie osobnosti a zmenilo svoj charakter, že by bolo nekorektné vnímať ho ako pokračovateľa OL.⁸ Rovnako bola vylúčená Občianska konzervatívna strana (OKS). Jej členovia sa zúčastnili volieb 2010 na kandidátke strany Most-Híd⁹ a pre voľby 2012 pôvodne členovia OKS figurovali na kandidátke OĽaNO, ale po nezhodách s jej lídrom Igorom Matovičom sa svojej kandidatúry vzdali. Vo volebnej kampani 2012 (oproti roku 2010) navyše nepredstavili žiaden vlastný unikátny programový manifest.

Tabuľka č. 1: Zoznam skúmaných predvolebných manifestov pre voľby 2010 a počet v nich identifikovaných kvázi viet.

Strana	Názov programového dokumentu	Počet kvázi viet
Smer-SD	Programové zameranie strany SMER – sociálna demokracia pre volebné obdobie 2010–2014	1 159
SDKÚ-DS	Pre silnejšiu strednú vrstvu, pre moderné Slovensko	803
SaS	120 nápadov pre lepší život na Slovensku	734
KDH	Cesta pre Slovensko	704
Most-Híd	Program strany Most-Híd	680
SNS	(bez názvu)	593
SMK	Zmenu smerovania a zmenu vlády: Volebný program Strany maďarskej koalície 2010	518
ĽS-HZDS	Program ĽS-HZDS pre voľby do NR SR	422

Zdroj: autori.

Tabuľka č. 2: Zoznam skúmaných predvolebných manifestov pre voľby 2012 a počet v nich identifikovaných kvázi viet.

Strana	Názov programového dokumentu	Počet kvázi viet
Smer-SD	Programové zameranie strany SMER – sociálna demokracia na volebné obdobie 2012–2016	1 229
SDKÚ-DS	Pre viac práce na Slovensku	930
SaS	Volebný program SaS pre budúce generácie	845
KDH	Začína to prácou. Cesta pre Slovensko	516
Most-Híd	Len zodpovedne	488
SNS	Vernosť Slovensku. Programové memorandum SNS	443
SMK	Volebný program Strany maďarskej koalície 2012	409
ĽS-HZDS	Národný, kresťanský a sociálny program pre Slovensko	224

Zdroj: autori.

Kódovanie manifestov prebehlo manuálne a striktné podľa stanovených kritérií pre CMP analýzu opísaných v *Manifesto Coding Instructions (4th fully revised edition)* (Werner et al. 2011). Identifikované najmenšie zmysluplné vetné celky – kvázi vety (*quasi-sentences*) – boli zaradované vždy do jednej z 56 kategórií podľa kódovacej knihy.¹⁰ Pri analýze výsledkov bude ale väčší dôraz kladený na 7 tematických oblastí tvorených kategóriami: (1) Zahraničné

vzťahy, (2) Sloboda a demokracia, (3) Politický systém, (4) Ekonomika, (5) Sociálna starostlivosť, blahobyt a kvalita života, (6) Spoločenské usporiadanie a (7) Sociálne skupiny.¹¹ Mnohokrát je CMP metodológií vyčítaná nekonzistentnosť výskumníkov pri priradovaní kvázi viet k jednotlivým kategóriám, z čoho pramení nízka reliabilita pri komparovaní výsledkov od viacerých kódov. V sporných prípadoch sa totiž môžu rôzni kódéri rozhodnúť pre použitie rozdielnych kategórií, čo by vo finálnych výsledkoch spôsobilo neodhaliteľné nepresnosti. Pri ponechaní kódovania jednej osobe môžeme predpokladať, že sa v sporných prípadoch naprieč volebnými programami bude riadiť konzistentnou reflexiou, a preto bude podobné riziko minimalizované. Z toho dôvodu boli všetky manifesty pre tento výskum kódované výlučne jedným z autorov. Na druhú stranu ale musíme upozorniť, že podobná obava vyvstáva pri prípadných snahách o replikáciu autormi prezentovaného výskumu, resp. pri výskumoch príliš náročných na použitie iba jedného kódéra.¹²

4. Premeny v predvolebných témach

V nasledujúcej kapitole budú porovnané percentuálne zastúpenia najviac akcentovaných tematických oblastí vo volebných programoch skúmaných politických subjektov. Od percentuálneho zastúpenia konkrétnej témy v manifeste každej zo strán v roku 2012 bude odrátané percentuálne zastúpenie rovnakej v manifeste pre rok 2010. Kladný výsledok nám dokáže vyššiu relevanciu témy. Záporný bude naopak reprezentovať to, že strany cítili potrebu akcentovať iné priority.¹³

4.1 Zahraničná politika

Do témy zahraničná politika boli zaradzované kvázi vety, ktoré pojednávajú o vzťahoch Slovenska s inými krajinami, postojoch k európskej integrácii a internacionalizme alebo

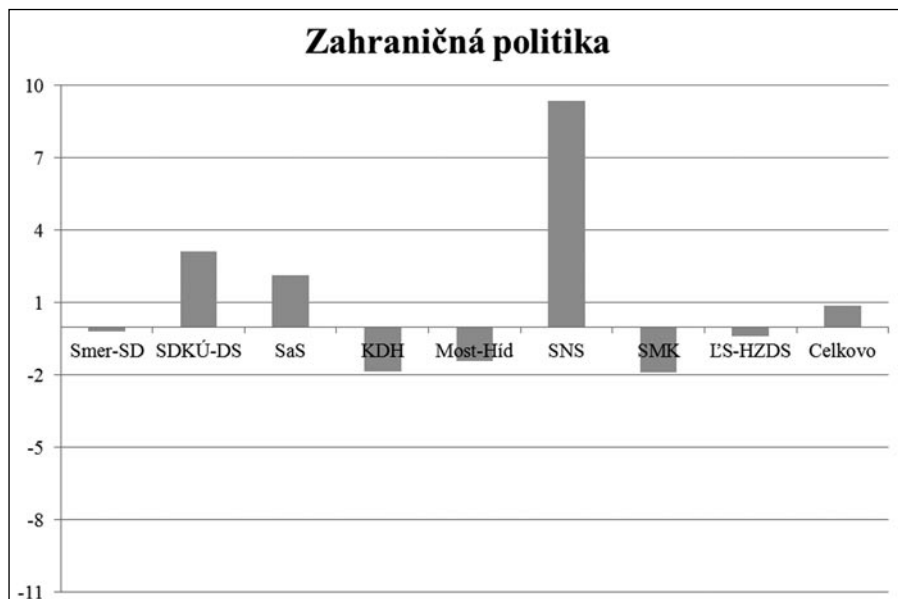
Tabuľka č. 3: Rozdiel v percentuálnom zastúpení oblasti zahraničná politika.

	Voľby 2010	Voľby 2012	Rozdiel
Smer-SD	7,77%	7,57%	-0,19
SDKÚ-DS	2,21%	5,33%	3,12
SaS	3,97%	6,10%	2,13
KDH	11,08%	9,25%	-1,83
Most-Híd	5,98%	4,58%	-1,40
SNS	10,29%	19,64%	9,36
SMK	10,23%	8,35%	-1,88
LS-HZDS	7,55%	7,17%	-0,38
Celkovo	6,92%	7,79%	0,87
* v percentuálnych bodoch			

Zdroj: autori.

o ozbrojených zložkách. Najvýraznejšie stúpla relevancia zahraničnej politiky u SNS, vo voľbách 2012 sa jedná až o takmer pätinu manifestu (19,64%), čo je presne o 9,36 percentuálneho bodu viac ako o dva roky skôr. U ostatných strán možno konštatovať konzistentnosť, čo dokazuje druhý najväčší rozdiel zaznamenaný u SDKÚ-DS iba o niečo málo viac ako tri percentuálne body.

Graf č. 1: Rozdiel v percentuálnom zastúpení oblasti zahraničná politika.

Zdroj: autori.

4.2 Sloboda a demokracia

Do kategórie sloboda a demokracia boli zaradované všetky jednotky, ktoré pojednávali o slobode, ľudských právach, podpore demokratického zriadenia a podpore alebo opozícii voči ústave a súčasnému ústavnému systému.

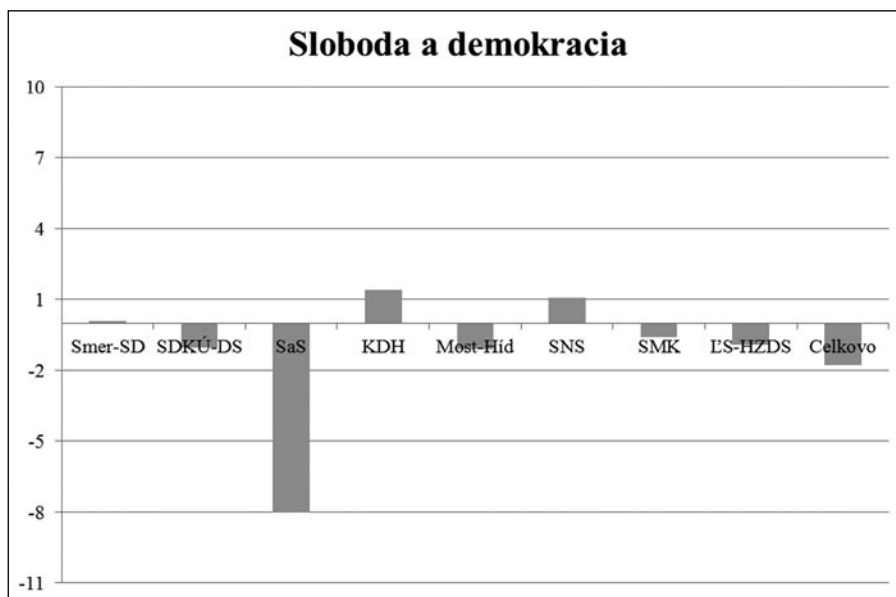
Najväčší zaznamenaný rozdiel je pokles u SaS, ktorá vo svojom programe pre voľby 2012 venovala o presne 7,99 percentuálnych bodov menej priestoru kategóriám spadajúcim pod slobodu a demokraciu, čo demonštruje pokles pálčivosti tejto oblasti v prospech ekonomických, štrukturálne spoločenských tém a čiastočne sociálnej starostlivosti. Podobne ako pri zahraničnej politike aj tu sa zvyšné strany problematike slobody a demokracie venovali približne rovnako. Dôkazom je opäť druhý najväčší rozdiel medzi manifestmi KDH – iba 1,41 percentuálnych bodov.

Tabuľka č. 4: Rozdiel v percentuálnom zastúpení oblasti *sloboda a demokracia*.

	Voľby 2010	Voľby 2012	Rozdiel
Smer-SD	1,91%	2,01%	0,10
SDKÚ-DS	2,06%	1,02%	-1,03
SaS	10,27%	2,28%	-7,99
KDH	1,28%	2,69%	1,41
Most-Híd	1,74%	0,65%	-1,09
SNS	3,37%	4,46%	1,09
SMK	1,93%	1,35%	-0,58
ĽS-HZDS	1,89%	0,97%	-0,92
Celkovo	3,78%	2,01%	-1,77

* v percentuálnych bodoch

Zdroj: autori.

Graf č. 2: Rozdiel v percentuálnom zastúpení oblasti *sloboda a demokracia*.

Zdroj: autori.

4.3 Politický systém

Oblasť politický systém sa u skúmaných subjektov tešila relatívne veľkej obľube. V oboch skúmaných voľbách sa u väčšiny strán objavila medzi tromi najzásadnejšími problematikami. Príčinu môžeme hľadať najmä vo fakte, že sú pod túto kategóriu okrem iného radené zmienky o vládnej a administratívnej efektívite a potláčaní korupcie, čo sú pochopiteľne mimoriadne

oblíbené témy politických kampaní. Je pozoruhodné, že ani tak politicky turbulentné obdobie¹⁴, ako priniesli roky 2010–2012, nespôsobilo zvýšený dôraz strán na problematiku politického systému. Na druhú stranu sa ale konštantne jedná o dominujúcu tému.

Najväčší posun bol zaznamenaný u SMK, ktorá venovala svojmu programu pre voľby 2012 o 5,16 percentuálneho bodu priestoru menej. Žiadne ďalšie posuny neprekročili hodnotu 5 percentuálnych bodov.

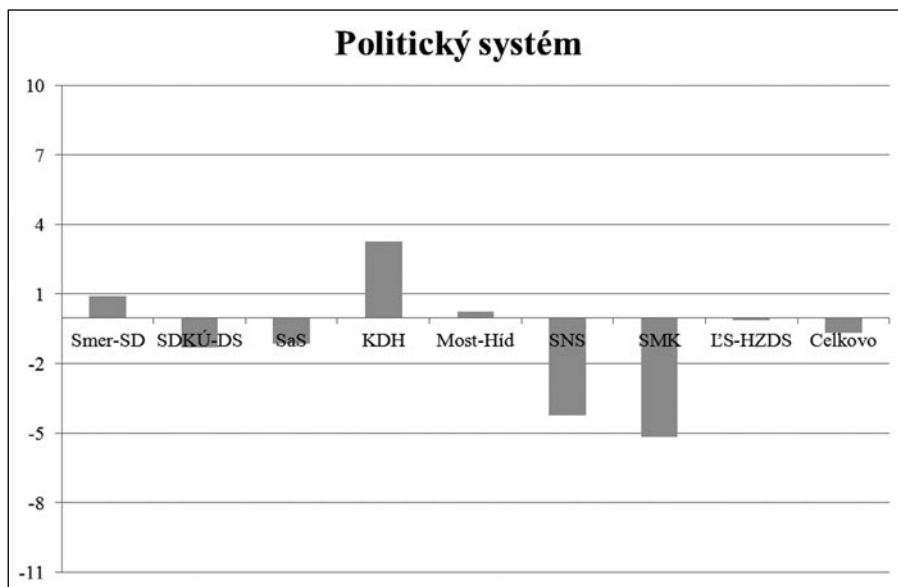
Tabuľka č. 5: Rozdiel v percentuálnom zastúpení oblasti *politický systém*.

	Voľby 2010	Voľby 2012	Rozdiel
Smer-SD	10,22%	11,12%	0,91
SDKÚ-DS	23,82%	22,54%	-1,28
SaS	25,71%	24,57%	-1,14
KDH	12,22%	15,48%	3,27
Most-Híd	18,06%	18,30%	0,24
SNS	14,50%	10,27%	-4,23
SMK	16,22%	11,06%	-5,16
ĽS-HZDS	16,98%	16,86%	-0,12
Celkovo	17,99%	17,34%	-0,65

* v percentuálnych bodoch

Zdroj: autori.

Graf č. 3: Rozdiel v percentuálnom zastúpení oblasti *politický systém*.

Zdroj: autori.

4.4 Ekonomika

Do oblasti ekonomika boli zaradené všetky kvázi vety týkajúce sa nielen dosahovania ekonomických výsledkov, ale aj nástrojov, ako sa k nim dopracovať.

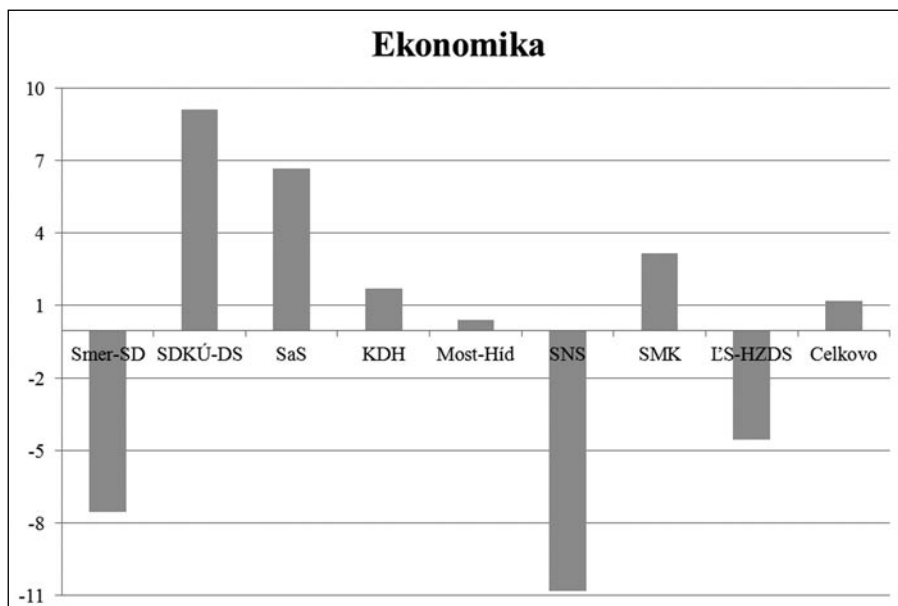
Tabuľka č. 6: Rozdiel v percentuálnom zastúpení oblasti *ekonomika*.

	Voľby 2010	Voľby 2012	Rozdiel*
Smer-SD	34,88%	27,34%	-7,54
SDKÚ-DS	15,88%	25,00%	9,12
SaS	17,17%	23,84%	6,67
KDH	18,18%	19,89%	1,71
Most-Híd	23,79%	24,18%	0,40
SNS	22,43%	11,61%	-10,82
SMK	16,02%	19,19%	3,16
ĽS-HZDS	25,47%	20,93%	-4,54
Celkovo	21,32%	22,51%	1,19

* v percentuálnych bodoch

Zdroj: autori.

Graf č. 4: Rozdiel v percentuálnom zastúpení oblasti *ekonomika*.

Zdroj: autori.

V zastúpení ekonomickej problematiky môžeme nachádzať opačný trend v konzistentnosti strán ako v predošlých témach. Jedine u Mostu-Híd (+0,40) a KDH (+1,71) nedošlo k zmene relevancie tejto témy. Vyššia dôležitosť zahraničnej politiky u SNS prezentovaná vyššie sa odrazila v prepade ekonomiky (-10,82). Podobný trend je možné sledovať aj u Smeru-SD (-7,54). U Smeru-SD sa ale oproti SNS zvýšila relevancia témy sociálna starostlivosť, blahobyt a kvalita života. Presne opačný trend vo vnímaní tejto oblasti je u SDKÚ-DS (+9,12) a SaS (+6,67). Zmena priorit u SaS je vysvetlená vyššie, u SDKÚ-DS ju ale nie je možné jednoznačne určiť, na úkor ktorých tém bola ekonomika tak markantne prioritizovaná.

4.5 Sociálna starostlivosť, blahobyt a kvalita života

Táto kategória bola v oboch skúmaných voľbách hlavnou prioritou pre väčšinu strán. Radené do nej boli zmienky o ochrane životného prostredia, rozvíjaní kultúry, sociálnej spravodlivosti a rozširovaní poskytovania sociálnych a vzdelávacích služieb.

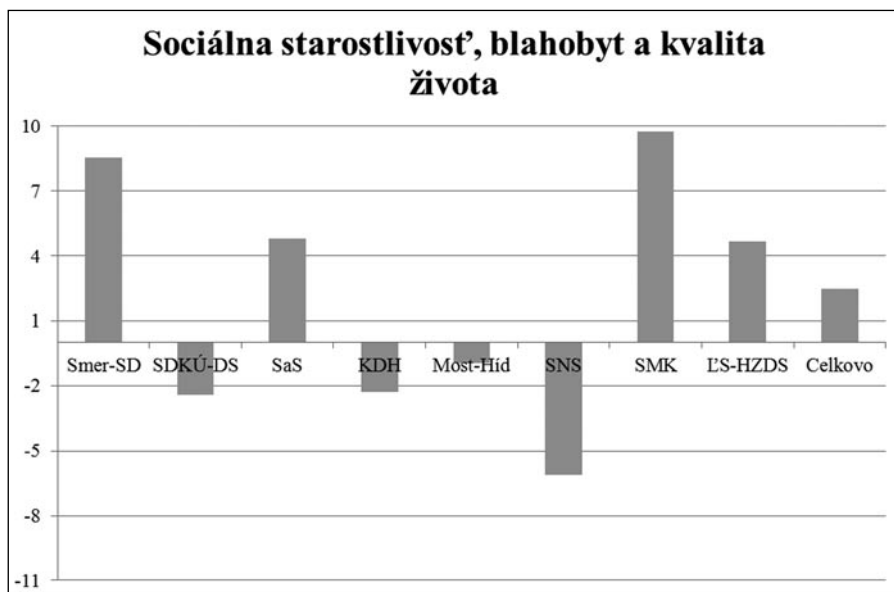
Pálčivosť sociálnej starostlivosti najviac narástla u SMK (+9,76), pričom súhrnný pohľad na kategórie ukazuje, že na úkor kategórií radených do politického systému a štruktúry spoločnosti. Podobne vysoký nárast je badateľný u Smeru-SD (+8,56). Naopak najvýraznejšie klesla dôležitosť u SNS (-6,13). Aj napriek tomu, že ĽS-HZDS nedosahuje v tejto kategórii žiaden výrazný výsledok (+4,67), je ale práve sociálna starostlivosť témou, ktorá je optikou strany o niečo málo pálčivejšia oproti roku 2010. Tento trend u ĽS-HZDS posunul do úzadia ekonomickú problematiku. Okrem týchto zmien je strana vo svojej rétorike viac-menej konzistentná.

Tabuľka č. 7: Rozdiel v percentuálnom zastúpení oblasti *sociálna starostlivosť, blahobyt a kvalita života*.

	Voľby 2010	Voľby 2012	Rozdiel*
Smer-SD	23,16%	31,72%	8,56
SDKÚ-DS	37,06%	34,63%	-2,43
SaS	18,72%	23,52%	4,79
KDH	30,68%	28,39%	-2,29
Most-Híd	28,39%	27,45%	-0,94
SNS	29,34%	23,21%	-6,13
SMK	21,62%	31,38%	9,76
ĽS-HZDS	29,25%	33,91%	4,67
Celkovo	26,49%	28,96%	2,47
* v percentuálnych bodoch			

Zdroj: autori.

Graf č. 5: Rozdiel v percentuálnom zastúpení oblasti *sociálna starostlivosť, blahobyť a kvalita života*.

Zdroj: autori.

4.6 Štruktúra spoločnosti

Štruktúra spoločnosti predstavuje tematický okruh, pod ktorý spadajú výroky strán súvisiace s organizáciou spoločnosti – zdôrazňovanie národných tradícií, podpora alebo odpor k multi-kulturalizmu, dôraz na rovnaké postavenie všetkých pred zákonom a potreba dôslednejšieho vymáhania zákona a eliminácia protispoločenských postojov.

Tabuľka č. 8: Rozdiel v percentuálnom zastúpení oblasti *štruktúra spoločnosti*.

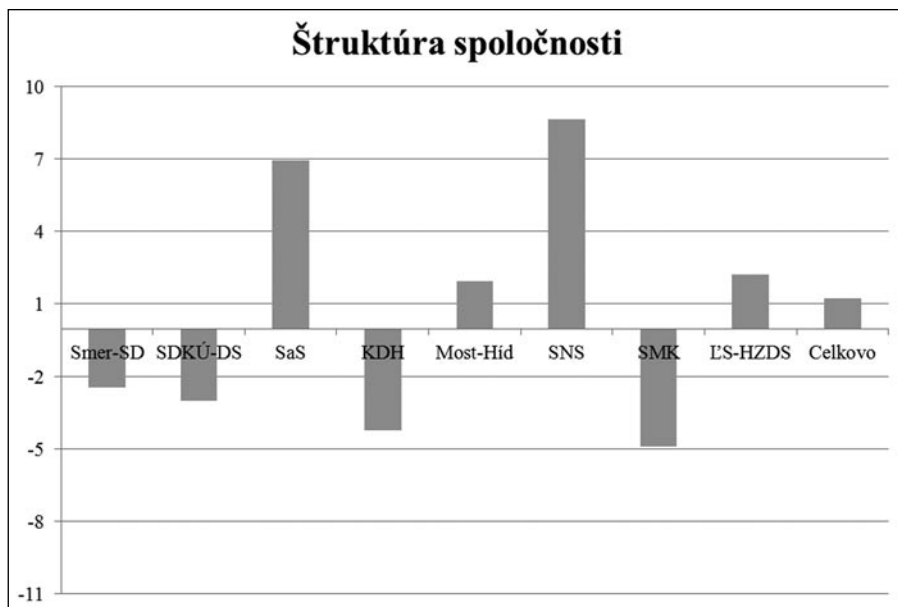
	Voľby 2010	Voľby 2012	Rozdiel'
Smer-SD	12,13%	9,70%	-2,42
SDKÚ-DS	8,53%	5,53%	-3,00
SaS	6,30%	13,26%	6,96
KDH	17,33%	13,12%	-4,21
Most-Híd	7,85%	9,80%	1,96
SNS	8,77%	17,41%	8,64
SMK	15,06%	10,16%	-4,90
LS-HZDS	10,38%	12,60%	2,22
Celkovo	10,31%	11,56%	1,25

* v percentuálnych bodoch

Zdroj: autori.

Najvýznamnejší vzrast páľčivosti bol pozorovaný u SNS (+8,64) a SaS (+6,96). Celkovo je u SNS zaznamenaná výrazná inkonzistentnosť. Až v štyroch tematických okruhoch je rozdiel v ich páľčivosti nad celkovým priemerom strany, ktorý sa rovná 5,45 percentuálnych bodov.¹⁵ Práve výrazný nárast páľčivosti tém o zahraničnej politike a štruktúre spoločnosti dokazuje dôraz SNS na nacionalistickú rétoriku v kampani 2012.

Graf č. 6: Rozdiel v percentuálnom zastúpení oblasti štruktúra spoločnosti.

Zdroj: autori.

4.7 Sociálne skupiny

Kvázii vety so zmienkami o zamestnancoch, poľnohospodároch alebo strednej triede boli zaradované pod oblasť sociálne skupiny. Navyše sem patrili priaznivé vyjadrenia o nerovnoprávných minoritách, napr. homosexuáloch alebo hendikepovaných, a tzv. neekonomické demografické skupiny, ku ktorým patria ženy, starí ľudia, jazykové menšiny a ďalšie podobné skupiny.

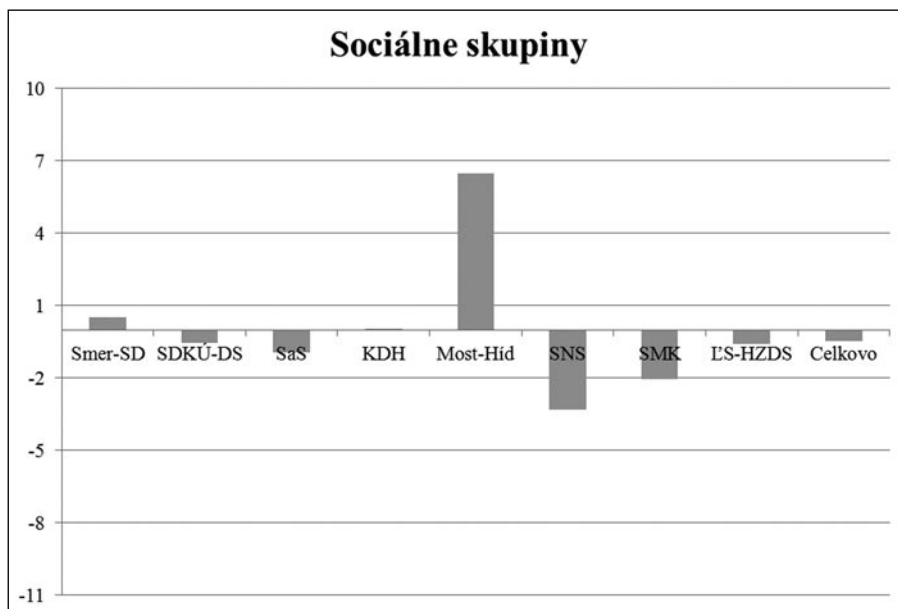
Páľčivosť v oblasti sociálnych skupín stúpila najvýraznejšie u Mostu-Híd (+6,47), pričom je možné konštatovať, že na úkor všetkých ostatných problematík. Najkonzistentnejším skúmaným subjektom bolo v tejto oblasti KDH (rozdiel iba +0,03). Analogicky môžeme vysokú konzistentnosť konštatovať u KDH pre všetky oblasti. Najvýraznejšie rozdiely sú v témach politický systém (+3,27) a štruktúra spoločnosti (-4,21); ako je ale zrejmé, ani v jednom z týchto prípadov rozdiel neprekračuje päť percentuálnych bodov.

Tabuľka č. 9: Rozdiel v percentuálnom zastúpení oblasti *sociálne skupiny*.

	Voľby 2010	Voľby 2012	Rozdiel*
Smer-SD	5,99%	6,51%	0,51
SDKÚ-DS	6,47%	5,94%	-0,53
SaS	6,47%	5,53%	-0,94
KDH	6,96%	6,99%	0,03
Most-Híd	6,60%	13,07%	6,47
SNS	7,76%	4,46%	-3,29
SMK	17,18%	15,12%	-2,06
ĽS-HZDS	7,55%	6,98%	-0,57
Celkovo	7,70%	7,25%	-0,45

* v percentuálnych bodoch

Zdroj: autori.

Graf č. 7: Rozdiel v percentuálnom zastúpení oblasti *sociálne skupiny*.

Zdroj: autori.

5. Premena politického priestoru

Metóda CMP neposkytuje iba možnosť zistiť pomerné zastúpenie jednotlivých kódovacích kategórií v straníckych manifestoch, ale na základe rozdielu v percentuálnom zastúpení niektorých z nich aj zasadiť sledované politické strany na pravo-ľavej škále (RILE).¹⁶ Mož-

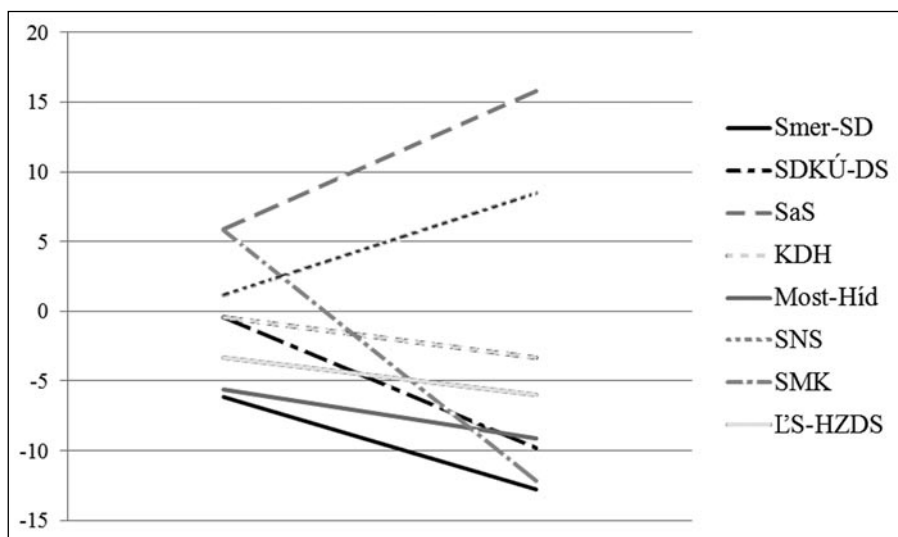
nosť tak urobiť na základe dát získaných z CMP analýzy označujú jej tvorcovia za „korunný úspech“ (Budge et al. 2001: 19).¹⁷

Tabuľka č. 10: Namerané RILE hodnoty pre politické strany.

	Voľby 2010	Voľby 2012
Smer-SD	-6,13	-12,78
SDKÚ-DS	-0,44	-9,84
SaS	5,87	15,79
KDH	-0,43	-3,33
Most-Híd	-5,60	-9,15
SNS	1,18	8,48
SMK	5,79	-12,19
ĽS-HZDS	-3,30	-6,01

Zdroj: autori.

Graf č. 8: Posuny strán na pravo-lavej škále.

Zdroj: autori.

Zvýraznená akcentácia sociálnych tém u Smeru-SD, ktorá stranu posunula doľava, bola očakávateľná. Jej rétorike totiž dominujú sociálne témy, z ktorých strana dlhodobo ťaží svoju popularitu. Autori sa domnievajú, že práve úspech sociálnych tém u voličov je hnacím motorom v akcentovaní rovnakých tém aj pre ostatné politické strany – SDKÚ-DS, KDH, MOST-HÍD a ĽS-HZDS – čo v kontexte metodológie CMP znamená analogický posun doľava. Posunutie SaS doprava je naopak spôsobené zvýraznením odmietania tržných regulácií a znížením štandardu sociálnej pomoci od štátu.¹⁸ SNS používala nacionalistickú rétoriku

zvýrazňujúcu „slovenskosť“, čo potvrdzuje už vyššie uvedený nárast kvázi viet spadajúcich pod zahraničnú politiku a štruktúru spoločnosti. Akcentovanie tém príznačných pre radikálne pravicové strany posunulo SNS smerom doprava. Najvýraznejší posun na škále RILE vykonala SMK (+5,79 – -12,19). Jeho vysvetlenie je možné nájsť v hľadaní vlastnej pozície strany na stranícko-politickom spektre po odchode jej bývalého predsedu Bélu Bugára. Ten po odchode z SMK založil stranu Most-Híd a nielenže so sebou zobral viacero členov, ale aj výraznú časť voličskej základne a SMK sa ocitla už vo voľbách 2010 pod hranicou zvoliteľnosti, čo ju nútilo hľadať novú a prítlačlivejšiu volebnú stratégiu.

6. Záver

V predchádzajúcom texte sme, dúfajme, ponúkli hustý opis dynamiky premien tém v politickom priestore medzi poslednými dvomi slovenskými voľbami. Úlohu jednorádovej štúdie (typu *time-series*) smerom k preverovaniu teoretických predpokladov samozrejme nemožno príliš preceňovať. Napriek tomu sa domnievame, že vzhľadom na krátkosť intervalu medzi oboma voľbami sa slovenský prípad blíži typu designu „štúdium najmenej pravdepodobného prípadu“, v ktorom sa nulová hypotéza (status quo a/alebo žiadny pozorovateľný vzorec v dynamike straníckych tém ako v páľčivosti, tak aj v straníckych posunoch) zdá ako plauzibilný predpoklad. Ako faktory prispievajúce ku zmene udávame pomerne turbulentný sociopolitický vývoj, ktorý sa preniesol aj do medzistraníckych interakcií.

Ak vyjdeme v oblasti páľčivosti z predstaveného teoretického rámca, za oblasti, v ktorých by bolo možné očakávať v dôsledku politického vývoja Slovenska externe vyvolaný nárast páľčivosti, môžeme označiť kategórie sloboda a demokracia, politický systém a ekonomika. Napriek tomu v prvých dvoch z nich zaznamenávame v programoch medzi rokmi 2010 a 2012 pokles v zastúpení kvázi viet, ako aj v priemernom pokrytí oblastí v straníckych dokumentoch. K miernemu nárastu dochádza len v oblasti ekonomika.

Tabuľka č. 11: Premena páľčivosti jednotlivých kategórií tém medzi rokmi 2010 a 2012.

Kategórie	Výskyt 2010 (% kvázi viet)	Výskyt 2012 (% kvázi viet)	Výskyt 2010 (priemer v programovom dokumente%)	Výskyt 2012 (priemer v programovom dokumente%)
Zahraničná politika	6,49	7,46	6,74	7,93
Sloboda a demokracia	4,09	2,01	3,79	2,20
Politický systém	19,41	17,37	19,97	16,39
Ekonomika	20,45	22,02	20,30	20,85
Sociálna starostlivosť, blahobyť a kvalita života	27,01	29,69	27,90	30,20
Štruktúra spoločnosti	9,96	11,63	9,87	11,53
Sociálne skupiny	7,60	7,35	7,76	8,10
Nezaraditeľné	4,97	2,47	3,65	2,77

Zdroj: autori. („% kvázi viet“ je percento kvázi viet pripadajúce danej kategórii, „priemer v programovom dokumente“ je priemerný výskyt danej oblasti v programových dokumentoch.)

Je potrebné pripomenúť, že prvé dve témy sa dostali do popredia v rámci aféry *Gorila*, ktorá bola spojená s aspoň čiastočnou delegitimizáciou väčšiny existujúcich straníckych alternatív, čo mohlo viesť aj k zníženiu presvedčenia voličov o kompetentnosti strán v daných oblastiach. Strany teda ani nepreferovali, aby boli s danými oblasťami príliš asociované. Takýto záver povzbudzuje budúcu prácu s konceptom tematického vlastníctva, ktorý je diferencovaný práve na asociačnú a kompetenčnú zložku. Nárast páľčivosti v oblasti ekonomika nie je distribuovaný rovnomerne a týka sa predovšetkým vládných strán z obdobia 2010–2012 (a mimoparlamentnej SMK). Nárast je viditeľný hlavne u SaS a SDKÚ-DS a je možné ho interpretovať, ako pokračujúci súboj týchto dvoch strán v kompetenčnej dimenzii tematického vlastníctva, ktorý sa prejavoval už behom fungovania koalície vlády v rokoch 2010–2012. Slovenský prípad tak v analýze páľčivosti dobre zapadá do už existujúcich teoretických rámcov zdôrazňujúcich v oblasti tematickej súťaže vplyv exogénnych faktorov.

Na pravo-ľavej škále sme medzi obdobia 2010–2012 namerali aj v programoch zvyšujúcu sa polarizáciu, čo je vzhľadom k stručne načrtnutému vývoju slovenskej politickej obce v tomto období výsledok disponujúci zjavnou validitou. Interpretácia dynamiky vývoja na RILE škále, vzťahujúca sa k jednotlivým politickým stranám, ukazuje limity teoretického rámca uplatneného Somer-Topcu pre pomerné volebné systémy s väčším počtom relevantných strán. Najlepšie to je možné demonštrovať na kategórii „predošlého volebného výsledku“, ktorá by mala motivovať strany k výberu stratégií zameraných skôr na úspech a/alebo na prežitie. Z volebného výsledku roku 2010 nemožno jasne posúdiť, ktoré parlamentné strany by sa na jeho základe mali rozhodnúť k väčšej zmene straníckych pozícií (či SMER-SD, ktorý vo voľbách zvíťazil, no nebol prítomný vo vláde alebo menšie strany, ktoré sa následne podieľali na koalícnej vláde). U mimoparlamentných strán bol zaznamenaný najväčší a najmenší posun, a teda nemožno hovoriť o ich podobnej stratégii.¹⁹ Domnievame sa preto, že nosnejším postupom v porozumení dynamiky zmien pozícií je pridržať sa prístupu navrhnutého Laverom a Sergentim o typologizácii možných stratégií, ktoré sa stranám v oblasti zmeny pozícií ponúkajú. V jeho centre by bola práve analýza medzistraníckych interakcií v rámci straníckeho systému alebo sa všeobecne ešte viac zamerať na skúmanie faktorov, ktoré pôsobia proti zmene policy, ako to čini Thomas Meyer. Jedine touto cestou sa z „politických pozícií“ v politickom priestore môže stať premenná, ktorej charakter nebude iba deskriptívny, ale bude ho možné používať aj v rámci prác, ktoré si kladú za cieľ vysvetlenie.

Poznámky:

1. Celkom bolo testovaných 1571 zmien politických pozícií, ktoré uskutočnilo 164 politických strán v 326 voľbách (Sommer-Topcu 2009: 15).
2. Somer-Topcu v texte pri formulácii svojho modelu vychádza z prác Jamesa Adamsa (Adams et al. 2004; Adams et al. 2005), ktorý bol jej školiteľom.
3. Autori majú na mysli tieto postupy: (1) reprezentatívne výskumy na voličoch, (2) analýzu postojov priaznivcov alebo predstaviteľov politických strán, (3) analýzu legislatívneho hlasovania, (4) výskum na expertoch a (5) analýzu programových dokumentov.
4. Ako to potvrdila analýza slovenčiny blízkeho českého jazyka (Švancara 2007).
5. Kvantitatívna obsahová analýza volebných manifestov pomocou metodológie CMP nie je v českom kontexte neznáma. Predstavila ju Zdenka Mansfeldová (2003) a pri svojom výskume ju využila brnenský politológ Otto Eibl (viď. napr. Eibl 2010; Eibl 2011: 99–114). Medzi slovenskými

- politológmi ale nie je rozšírená skoro vôbec. Jedinou autorom známou osobou, ktorá využíva CMP analýzu a aj priamo spolupracuje s *Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung*, inštitúciou zastrešujúcou celosvetové kódovanie manifestov, je politologička Zuzana Gabrižová. Žiadna prípadová štúdia Slovenska pracujúca s CMP dátami ale autorom nie je známa.
- Kandidáti OĽ v parlamentných voľbách 2010 figurovali na 147., 148., 149. a 150. mieste kandidátnej listiny strany SaS a všetci napokon vďaka preferenčným hlasom získali poslanecké mandáty.
 - Ako už značí názov, pôvod tejto politickej formácie s formálnymi náležitosťami strany môžeme hľadať práve v OĽ.
 - Navyše je OĽaNO svojím charakterom veľmi špecifickým prvkom na slovenskej politickej scéne. Jeho líder Igor Matovič ho prezentoval ako zoskupenie „nezávislých občanov“ (Matovič 2011), a preto existujú dôvody pochybovať o konzistentnom prístupe všetkých kandidátov k predvolebnému programu.
 - Konkrétne sa jedná o 14 kandidátov, z ktorých sa do parlamentu dostali štyria: Peter Zajac z 13. miesta, Ondrej Dostál z 23. miesta, František Šebej z 33. miesta a Peter Osuský zo 43. miesta.
 - Pre úplnosť je nutné dodať, že existuje ešte 57. kategória *000 Bez významu*, ktorá je aplikovaná v prípade, pokiaľ sa kvázi veta nedá zmysluplne zaradiť do žiadnej inej kategórie.
 - Všetky kategórie sú priblížené ďalej v texte. Ich presné definície sa nachádzajú v už spomenutej inštruktážnej knihe *Manifesto Coding Instructions* (Werner et al. 2011).
 - Bližšie o tejto téme pojednáva napríklad Mikhaylov et al. 2012.
 - Pokiaľ bude pri nižších uvedených hodnotách absentovať určenie, o akú jednotku sa jedná, pôjde o percentuálne body.
 - O politicky turbulentnom období hovoríme, pretože práve medzi rokmi 2010–12 na verejnosť prenikli viaceré spisy, ktoré opisovali nielen netransparentné financovanie politických strán, ale aj styky čelných politických predstaviteľov so zástupcami finančných skupín. Práve podobné spisy (najviac však tzv. spis Gorila) boli impulzom pre niekoľkotisícové demonštrácie v mestách naprieč Slovenskom.
 - Jedná sa o nasledovné oblasti: zahraničná politika (+9,36), ekonomika (-10,82), sociálna starostlivosť, blahobyt a kvalita života (-6,13) a štruktúra spoločnosti (+8,64). Zároveň ale musíme konštatovať, že aj kategórie politický systém (-4,23) a sociálne skupiny (-3,29) sú relatívne vzdialené od nulovej hodnoty a približujú sa priemeru strany.
 - Strany sú zasadené na ose, ktorej hraničné hodnoty sú -100 (ako označenie pre absolútne ľavicovú stranu) a 100 (pre absolútne pravicu). Hodnota reprezentuje rozdiel percentuálneho zastúpenia 13 ľavicových kategórií odčítaný od percentuálneho zastúpenia 13 pravícových. (Presný postup vid' Budge et al. 2001: 22.)
 - Využitie RILE škály v podmienkach stranických systémov strednej a východnej Európy nemusí byť, obzvlášť v prvých rokoch ich existencie, úplne bezproblémové. Výhrady voči nemu sa ale oslabujú s tým, ako pokračuje konsolidácia týchto stranických systémov (zrov. Klingemann et al. 2006: 4–5). Benoit a Laver (2006: 134) navyše ukazujú, že z hľadiska vnímania konceptu pravica a ľavica sa západné krajiny a krajiny strednej a východnej Európy značne zblížujú (v oboch regiónoch sa totiž ukazuje prevaha ekonomickej dimenzie tohto konceptu nad dimenziou sociálnou). Zároveň existujú v oboch regiónoch medzi jednotlivými krajinami rozdiely (napr. medzi Rakúskom a Nórskom alebo medzi Maďarskom a Českou republikou). Pre tieto dôvody podľa nášho názoru nepredstavuje využitie RILE škály pre Slovensko viac (a ani menej) problematickú operáciu ako jej využitie v ktorejkoľvek inej zo západných krajín.
 - Tento záver potvrdzuje aj jeden z nosných pilierov predvolebnej kampane SaS pre voľby 2012: „jedno teplé jedlo denne“ (tvnoviny.sk 2012). Strana týmto proklamovala odmietavý postoj poskytnúť sociálne dávky ľuďom, ktorí odmietnu vykonávať štátom pridelenú prácu, čo môžeme kategorizovať ako posun smerom k pravému kraju politického spektra.
 - To isté možno poznamenať aj o kategórii posunu verejnej mienky v politickej obci, v ktorej hlavnou témou je čiastočná delegitimizácia v podstate všetkých operačných jednotiek stranického systému, znovu nieje celkom jasné, akú stratégiu by mali politické strany zvoliť.

Použité zdroje:

- Adams, James et al. 2004. „Understanding Change and Stability in Party Ideologies: Do Parties Respond to Public Opinion or to Past Election Results?“ *British Journal of Political Science* 34, č. 4, 589–610.
- Adams, James a Merrill III, Samuel a Grofman, Bernard. 2005. *A Unified Theory of Party Competition: A Cross-National Analysis Integrating Spatial and Behavioral Factors*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Alvarez, Michael R. a John Brehm. 2002. *Hard Choices, Easy Answers: Values, Information, and American Public Opinion*. Princeton: Princeton University Press.
- Alvarez, Michael R. 1997. *Issues and information in Presidential Elections*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Alvarez, R. Michael a Charles H. Franklin. 1994. „Uncertainty and Political Perceptions.“ *Journal of Politics* 56, č. 3, 671–688.
- Bélanger, Eric a Meguid Bonnie, M. 2008. „Issue salience, issue ownership and issue-based vote choice.“ *Electoral Studies* 27, č. 3, 477–491.
- Benoit, Kenneth a Laver, Michael. 2006. *Party Policy in Modern Democracies*. Oxon: Routledge.
- Brasher, Holly. 2009. „The dynamic character of political party evaluations.“ *Party Politics* 15, č. 1, 69–92.
- Budge, Ian a Farlie, Dennis. 1983. *Explaining and predicting elections. Issue Effects and Party Strategies in Twenty-Three Democracies*. London: Allen and Unwin.
- Budge, Ian et al. 1987. *Ideology, Strategy and Party Change*. New York: Cambridge University Press.
- Budge, Ian et al. 2001. *Mapping Policy Preferences: Estimates for Parties, Electors, and Governments 1944–1998*. Oxford: Oxford University Press.
- Carmines, Edward G. 1991. „The logic of party alignments.“ *Journal of Theoretical Politics* 3, č. 1, 65–80.
- Enelow, James M. a Melvin T. Hinich. 1984. *The spatial theory of voting: An introduction*. New York: Cambridge University Press.
- Eibl, Otto. 2011. *Politický prostor a témata v České republice v letech 2006–2008*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Eibl, Otto. 2010. „Volební programy.“ In: *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Eds. Stanislav Balík et al. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 69–96.
- Havlík, Vlastimil. 2008. „Jak je měřit? Přístupy a metody analýzy postojů politických stran k evropské integraci.“ *Středoevropské politické studie* 10, č. 4. (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=351>).
- Chytilík, Roman a Eibl, Otto. 2011. „České politické strany v politickém prostoru.“ *Sociologický časopis* 47, č. 1, 61–88.
- Janda, Kenneth a kol. 1995. „Changes in Party Identity: Evidence from Party Manifestos.“ *Party Politics* 1, č. 2, 171–196.
- Jackson, John E. 2003. „A Computational Theory of Party Competition.“ In *Computational Models in Political Economy*. Eds. Ken Kollman et al. Cambridge: MIT Press.
- Kitschelt, Herbert. 1994. *The Transformation of European Social Democracy*. New York: Cambridge University Press.
- Klingemann, Hans-Dieter et al. 1994. *Parties, Policies and Democracy*. Boulder: Westview Press.
- Klingemann, Hans-Dieter et al. 2006. *Mapping policy preferences II: Estimates for parties, electors, and governments in Eastern Europe, European Union, and OECD 1990–2003*. Oxford: Oxford University Press.
- Laver, Michael a Sergenti, Ernest. 2012. *Party Competition: An Agent-Based Model*. Princeton: Princeton University Press.
- Mansfeldová, Zdenka. 2003. „Obsahová analýza volebních programů českých politických stran.“ In: *II. kongres českých politologů*. Eds. Vladimíra Dvořáková a Andrea Heroutová. Praha: Česká společnost pro politické vědy, 470–478.

- Matovič, Igor. 2011. *O nás*. Blog.sme.sk (<http://matovic.blog.sme.sk/c/283423/Ako-sa-miesta-na-kandidatke-kupuju.html>).
- Meyer, Thomas. 2013. *Constraints on Party Policy Change*. Colchester: ECPR Press.
- Mikhaylov, Slava et al. „Coder Reliability and Misclassification in the Human Coding of Party Manifestos.“ *Political Analysis* 20, č. 1, 78–91.
- Pelizzo, Richardo. 2003. „Party Position or Party Direction? An Analysis of Party Manifesto Data.“ *West European Politics* 26, č. 2, 67–89.
- Petrocik, John R. 1996. „Issue ownership in presidential elections, with a 1980 case study.“ *American Journal of Political Science* 40 č. 3, 825–850.
- Robertson, David. 1976. *A Theory of Party Competition*. London a New York: Wiley.
- Schofield, Norman a Sened, Itai. 2006. *Multiparty Democracy: Elections and Legislative Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Sides, John. 2006. „The Origins of Campaign Agendas.“ *British Journal of Political Science* 36, č. 3, 407–436.
- Somer-Topcu, Zeynep. 2009. *Responsible Agents: Public opinion, uncertainty and party policy change in established democracies*. Ann Arbor: ProQuest LLC.
- Švancara, Jan. 2007. *Wordscores – metoda analýzy politických textů*. Diplomová práce obhájená na Fakultě sociálních studií MU (<http://is.muni.cz/th/75346/>).
- Tvnoviny.sk. 2012. *SaS chce pre lenivcov len jedno teplé jedlo denne*. TASR (<http://tvnoviny.sk/sekcia/spravy/domace/sas-chce-pre-lenivcov-len-jedno-teple-jedlo-denno.html>).
- Walgrave, Stefaan et al. 2009. „Issue ownership stability and change: How political parties claim and maintain issues through media appearances.“ *Political Communication* 26, č. 2, 153–172.
- Walgrave, Stefaan et al. 2012. „The Associative Dimension of Issue Ownership.“ *Public Opinion Quarterly* 76, č. 4, 771–782.
- Werner, Annika et al. 2011. *Manifesto Coding Instructions (4th fully revised edition)*. Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (https://manifestoproject.wzb.eu/information/documents?name=handbook_v4).